

KRFSKA DEKLARACIJA 1917. SARADNJA JUGOSLOVENA NA INTERNACIONALIZACIJI JUGOSLOVENSKOG PITANJA

PROGRAM CRNOGORSKOG ODBORA ZA NARODNO UJEDINJENJE

Pariz, 27/14. marta 1917.

... Nepovoljno rješenje nacionalnog pitanja, opće nezadovoljstvo Crnogoraca sa pređašnjim stanjem, silno pojačano nemilim događajima koji su proizveli žalosnu katastrofu i njene sudbonosne posljedice, izazvalo bi jednodušno i opravdano nezadovoljstvo sviju elemenata u Crnoj Gori. Trzavice bi bile neizbježive, iz dana u dan rasla bi sve više težnja za ujedinjenjem sa braćom iz veće i daleko moćnije srpske države, a do toga bi se neminovno i ubrzo moralo doći.

U ostalom čak kad Crna Gora i Srbija ne bi bile naseljene jednim istim narodom, jednom dodirnete granicama, zbog samog svog geografskog položaja, obostranih interesa i potreba, upućene bi bile na ekonomsku zajednicu i na što tješnje veze.

I doista, odmah poslije balkanskoga rata otpočeo je rad na uniji finansijskoj, diplomatskoj i vojnoj između obje srpske kraljevine, kao prvi korak u njihovom ujedinjenju.

Poslije pak ovoga rata za oslobođenje, s pogledom na dobro, volju i životne interese naroda, kojima treba da se potčine svi drugi obziri, ne bi moglo biti govora ni o čemu drugom, osim o potpunom ujedinjenju Crne Gore sa Srbijom — o jednoj jedinoj narodnoj državi. Ali vjekovni pak naš ideal bit će potpuno ostvaren tek oslobođenjem i ujedinjenjem cjelokupnog našeg naroda. To pravda zahtijeva i vrijeme u kojem živimo; to je živa i zdrava misao, kojom je opijen cio jedan narod i za koju je podnio i gotov je podnijeti najveće žrtve.

... Rukovodeći se željama cjelokupnog našeg naroda i njegovim neizmjernim žrtvama u prošlosti i sadašnjosti, i tvrdo vjerujući u konačnu pobjedu saveznika, a s pogledom na uzvišeni cilj koji su oni sebi postavili, vodeći ovaj strašni rat: Crnogorski Odbor za Narodno Ujedinjenje, svjestan da je rad zvaničnih predstavnika Crne Gore uperen protiv zavjetnih ideala te zemlje i ubijeden da izražava želje i vjekovne težnje naroda u Crnoj Gori — dosljedno motivima i razlozima ostavke vlade g. Radovića — traži, da se Crna Gora ujedini sa Srbijom i ostalim srpskim, hrvatskim i slovenačkim zemljama u jednu jedinu nezavisnu državu.¹

F. šišić *Dokumenti*, 88—91.

¹ U emigraciji pitanje ujedinjenja Srbije i Crne Gore još se više zaoštrilo. Pojačana su međusobna sumnjičenja i trvenja, kao i neiskreni odnosi između vlada koje su zastupale različite interese svojih dinastija. Još krajem maja 1915, N. Pašić je sumnjičio crnogorsku vladu kod Saveznika da uz pomoć Italije nastoji da teritorijalno proširi Crnu Goru i izbegne njeno ujedinjenje sa Srbijom. Pašić je istovremeno predlagao da se crnogorsko pitanje smatra isključivo unutrašnjim srpskim problemom. Stoga je nastojao da razbije crnogorski politič-

Deklaracija
(Izjava)

Na konferenciji članova prošlog koalicionog i sadanjeg kabineta Kaljevine Srbije i predstavnika Jugoslovenskog Odbora sa sedištem u Londonu, koji su do sada paralelno radili, a u prisustvu i uz saradnju predsednika Narodne skupštine, izmenjane su misli o svima pitanjima, koja su skopčana sa budućim zajedničkim državnim životom Srba, Hrvata i Slovenaca.

Srećni smo, što i ovom prilikom možemo konstatovati, da je među članovima konferencije i ovoga puta vladala jednodušnost u svima pitanjima budućeg zajedničkog državnog života.

Pre svega, predstavnici Srba, Hrvata i Slovenaca ponova i najodsudnije naglašavaju, da je ovaj naš troimeni narod jedan isti po krvi, po jeziku govornom i pisanom, po osećajima svoga jedinstva, po kontinuitetu i celini teritorije, na kojoj nepodvojeno živi, i po zajedničkim životnim interesima svoga nacionalnog opstanka i svestranog razvitka svoga moralnog i materijalnog života.

Ideja o njegovom nacionalnom jedinstvu nikada se nije gasila, ma da je sva moć, umna i fizička, nacionalnog mu neprijatelja bila upravljena protivu njegovog jedinstva, njegove slobode i nacionalnog opstanka. Bio je podvojen u više država, a u samoj Austro-Ugarskoj izdelfen, ne na tri plemenska imena, nego na jedanaest pokrajinskih uprava i trinaest zakonodavstva. Osećaj njegovog nacionalnog jedinstva i duh za slobodom i nezavisnošću, održavali su ga u neprekidnim vekovnim borbama, na istoku sa Turcima, a na zapadu sa Nemcima i sa Mađarima.

. . . Naš troimeni narod, koji je najviše stradao od grube sile i nepravde, koji je za svoje pravo slobodnog samoopredeljenja podneo najveće žrtve, prihvatio je sa oduševljenjem taj uzvišeni princip kao glavni cilj ove strašne borbe, u koju je gurnulo ceo svet nepoštovanje prava samoopredeljenja naroda.

ki vrh koji je okruživao kralja Nikolu, koji je bio oslonjen na Italiju i dobijao od nje pomoć ne samo kao tast italijanskog kralja već i zbog nastojanja Italije da preko njega ometa i onemogućiti stvaranje jugoslovenske države. Svoje zamisli Pašić je ostvario uz pomoć predsednika crnogorske vlade A. Radovića i ministra J. Spasojevića, koji su bili bliski Srbiji i njenom jugoslovenskom programu.

Unionistički pokret među crnogorskom emigracijom sve je više jačao, naročito posle predloga (memorandum) A. Radovića kralju Nikoli od 18. avgusta 1916. da abdicira u korist regenta Aleksandra, što je crnogorski kralj odbio. Pašićeva odluka: „sjedinenje Crne Gore sa Srbijom mora se izvršiti pa bilo Jugoslavije ili ne“, ubrzo je našla odane pristalice u samom crnogorskom političkom vrhu. U dogovoru sa srpskom vladom, predsednik A. Radović i ministar J. Spasojević podneli su ostavke i time omogućili da se marta 1917, po ugledu na Jugoslovenski odbor, oformi Crnogorski odbor za narodno ujedinjenje, čiji je predsednik postao upravo A. Radović.

Crnogorsko pitanje ostalo je otvoren problem do kraja rata. Kralj Nikola se uporno držao svojih užih interesa, pa je i predsednik sledeće njegove vlade M. Matanović podneo ostavku kada kralj nije ispunio njene zahteve za vođenjem pregovora sa Srbijom radi ujedinjenja. Poslušnu vladu kralj Nikola je obezbedio do kraja rata tek izborom za njenog predsednika crnogorskog konzula u Rimu E. Popovića. U otvorenom sukobu kralja Nikole i Crnogorskog odbora, koji je trajao do stvaranja zajedničke države, A. Radović je sa svojim pristalicama uspeo da uz pomoć Srbije razvije uspešniju aktivnost, kako na unutrašnjem, tako i na međunarodnom planu.

I autorizovani predstavnici Srba, Hrvata i Slovenaca, konstatujući da je jedini i neodstupni zahtev našega naroda, zahtev koji on postavlja na osnovu načela slobodnog samoopredeljenja naroda, da bude potpuno oslobođen svakog tuđinskog ropstva i ujedinjen u jednoj slobodnoj, nacionalnoj i nezavisnoj državi, složili su se, da ta njihova zajednička država bude zasnovana na ovim modernim i demokratskim principima:

1. Država Srba, Hrvata i Slovenaca, poznatih i pod imenom Južnih Slovena ili Jugoslovena, bit će slobodna, nezavisna Kraljevina s jedinstvenom teritorijom i jedinstvenim državljanstvom. Ona će biti ustavna, demokratska i parlamentarna monarhija na čelu sa dinastijom Karađorđevića, koja je dala dokaza, da se s idejama i osećanjima ne dvoji od naroda i da stavlja narodnu slobodu i volju vrh svega.

2. Država ova zvat će se: *Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca*, a vladalac: *Kralj Srba, Hrvata i Slovenaca*.

3. Ona će imati jedan državni grb, jednu državnu zastavu i jednu krunu. Ovi državni emblemi bit će sastavljeni iz naših sadanjih posebnih emblema. Državna celina obeležavat će se državnim grbom i državnim zastavom.

Državna zastava, kao simbol jedinstva, isticat će se na svima nadležtvima Kraljevine.

4. Posebne zastave, srpska, hrvatska i slovenačka, ravnopravne su i mogu se isticati i slobodno upotrebljavati u svima prilikama. I grbovi posebni mogu se isto tako upotrebljavati slobodno u svima prilikama.

5. Sva tri narodna imena: Srbi, Hrvati i Slovenci, potpuno su ravnopravna na celoj teritoriji Kraljevine, i svako ih može slobodno upotrebljavati u svima prilikama javnog života i kod svih vlasti.

6. Obe azbuke, ćirilica i latinica, također su potpuno ravnopravne i svako ih slobodno može upotrebljavati na celoj teritoriji Kraljevine. Sve državne i samoupravne vlasti dužne su i u pravu upotrebljavati i jednu i drugu azbuku, saobražavajući se u tome želji građana.

7. Sve priznate veroispovesti vršit će se slobodno i javno. Pravoslavna, Rimokatolička i Muhamedanska veroispovest, koje su po broju sledbenika najjače u našem narodu, bit će jednake i ravnopravne prema državi.

Na osnovu ovih principa zakonodavac će se starati, da se čuva i održava konfesionalni mir, koji odgovara duhu i prošlosti celokupnog našeg naroda.

8. Kalendar treba što skorije izjednačiti.

9. Teritorija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca obuhvata svu onu teritoriju, na kojoj živi naš troimeni narod u kompaktnoj i neprekidnoj masi, i ona se bez povrede životnih interesa celine ne bi smela krnjiti.

Naš narod ne traži ništa tuđe; on traži samo svoje i želi, da se sav, kao jedna celina, oslobodi i ujedini. I zato on, svesno i odlučno, isključuje svako delimično rešenje svoga narodnog oslobođenja i ujedinjenja. Naš narod postavlja kao jednu nerazdvojnu celinu problem svoga oslobođenja od Austro-Ugarske i njegovog ujedinjenja sa Srbijom i Crnom Gorom u jednu državu.

Po načelu slobodnog narodnog samoopredeljenja ni jedan deo ove celine ne može se pravilno odvojiti i prisajediniti drugoj kojoj državi bez Pristanka samoga naroda.

10. Jadransko More, u interesu slobode i ravnopravnosti svih naroda, bit će slobodno i otvoreno svima i svakome.

11. Svi građani (državljeni) na celoj teritoriji jednaki su i ravno-pravni prema državi i pred zakonom.

12. Izborno pravo za izbor narodnih poslanika za Narodno Predstavništvo, kao i izborno pravo za opštine i druge upravne jedinice, jednako je i opšte, i vršit će se neposrednim i tajnim glasanjem po opštinama.

13. Ustav, koji će posle zaključenja mira doneti Ustavotvorna Skupština, izabrana na osnovi opšteg i jednakog, neposrednog i tajnog prava glasa, bit će osnova celom državnom životu, izvor i utoka svih vlasti i prava, i po njemu će se uređivati celokupni državni život.

Ustav će dati narodu i mogućnost da razvija svoje posebne energije u samoupravnim jedinicama, obeleženim prirodnim, socijalnim i ekonomskim prilikama.

Ustav se ima primiti u celini, u Ustavotvornoj Skupštini, brojno kvalifikovanom većinom.

1 Ustav i drugi zakoni, koje bude donela Ustavotvorna Skupština, stupaju u život kada ih Kralj sankcioniše.

*

Tako ujedinjeni narod Srba, Hrvata i Slovenaca sastavljao bi državu, koja bi brojala oko 12 miliona državljana. Ona bi bila garantija narodne nezavisnosti i svestranog narodnog kulturnog napretka, jak bedem protiv germanskog nadiranja, nerazlučni saveznik svih onih kulturnih naroda i država, koje su istakle princip prava i slobode naroda i princip međunarodne pravde, i dostojan član nove međunarodne zajednice.

Dana na Krfu 7. (20.) jula 1917. godine.

Predsednik Jugoslovenskog Odbora: Predsednik Ministarskog Saveta:
Dr. Ante Trumbić. Nik. P. Pašić.

Ministar Inostr. Dela Kraljevine
Srbije.²

F. šišić, *Dokumenti*, 96—99.

² Za ishod prvog svetskog rata, kao i za razvoj jugoslovenskog pitanja, 1917. godina imala je poseban značaj. Prema toku rata u proleće ove godine nije se moglo predvideti kako će se on dalje razvijati, jer su zaraćene strane bile iscrpljene, Rusija je posle februarske revolucije imala na frontovima sve slabije pozicije, a SAD su ušle u rat bez obaveza da poštuju ranije dogovore sila Antante. Mogućnosti novih teritorijalnih kombinacija stvorile su inicijative za mir, posebno u vezi sa nagoveštajima o mogućem istupanju iz rata Italije i Bugarske. Ove i druge slične okolnosti prinudile su srpsku vladu, Jugoslovenski odbor i druge protagoniste jugoslovenskog ujedinjenja da preduzmu akciju za raščišćavanje nerešenih unutrašnjih problema u jugoslovenskom pokretu i da se založe za njegovu reafirmaciju u evropskoj i svetskoj javnosti, posebno u savezničkim zemljama.

Prema zamislima N. Pašića trebalo je ponovo uveravati Saveznike „da smo mi jedan narod“ koji želi ujedinjenje. Pored spoljnog faktora, posebno odnosa sa Rusijom i SAD, Pašićeva vlada imala je i veliki broj drugih problema (dobrovoljačko pitanje, odnose sa Jugoslovenskim odborom, crnogorsko pitanje, teškoće oko Makedonije, neuspeh topličkog ustanka, solunski proces i dr.), koji su je nagonili na odlučniju akciju oko ostvarenja postavljenih ratnih ciljeva. Tako je došlo do konferencije između srpske vlade i Jugoslovenskog odbora, kojom je N. Pašić želeo da manifestuje saglasnost pogleda i politike obeju strana na jugoslovensko pitanje i da ga internacionalizuje. Konferencija je trajala od 15. juna do 20. jula 1917. godine, na ostrvu Krfu. Deklaracija doneta na ovoj konferenciji imala je veliki uticaj na dalji razvoj odnosa u jugoslovenskom pokretu kako u emigraciji, tako i u jugoslovenskim zemljama.

DEKLARACIJA CRNOGORSKOG ODBORA ZA
NARODNO UJEDINJENJE

Pariz, 11. avgusta/29. jula 1917.

Crnogorski odbor za narodno ujedinjenje, svjestan svojih nacionalnih dužnosti i onih amaneta istorijske Crne Gore, koji su oličeni u njegovoj neprekidnoj borbi za narodno oslobođenje i ujedinjenje:

nalazeći, da Crna Gora ovim ratom završuje svoju ulogu kao zasebna srpska država i da joj, kao takvoj, dosljedno svemu, predstoji samo ulazak u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca,

prihvata u cjelini deklaraciju predsjednika kr. srpske vlade, g. Nikole Pašića, i predsjednika Jugoslovenskog odbora, g. Dra Ante Trumbića, ovlašćeno donesenu po jednodušnom sporazumu 7. (20.) jula 1917, na Krfu.

Potpuno solidaran sa Krfskom deklaracijom, a uvjeren da izražava želje srpskoga naroda u Crnoj Gori, Crnogorski odbor za nar. ujedinjenje produžit će rad na ujedinjenju Srba, Hrvata i Slovenaca.

Paris, 29. jula (11. avgusta) 1917.

Predsjednik: Andrija Radović,
pređašnji ministar predsjednik i ministar spoljnih poslova i
pređašnji član državnog savjeta.

Članovi:

Janko Spasojević,
nar. poslanik, pred. min. pravde i
pred. član velikoga suda. ^
Danilo Gatalo,
pred. min. vojni, inspektor min.
vojnog i gl. intendant crnogorske
vojske.

Miloš Ivanović,
član oblasnog suda.
Luka Pišteljić,
publicista,
jovan Đurašković,
nar. poslanik,

F. šišić, *Dokumenti*, 100.

JUGOSLOVENSKI ODBOR PREDSEDNIKU VILSONU

Pariz, 9. decembar 1917.

Jugoslovenski odbor pozdravlja radošću i neizmjernim oduševljenjem odluku, što ju je prihvatio Kongres na osnovi Vašega predloga.³

Jugoslovenski odbor predstavlja s jedne strane sedam milijuna Srba, Hrvata i Slovenaca, same Jugoslovene iste rase i krvi, koji su još pod jarmom Habsburgovaca, a s druge strane milijun i po Jugoslovena, nastanjenih u obim Amerikama i britanskim dominionima, no poglavito V Sjedinjenim Državama. Naš narod, koji čini kompaktno pučanstvo južnih krajeva Austro-Ugarske, od Dunava do Jadrana, hoće da se oslobodi Austro-Ugarske, u kojoj ga drži u ropstvu autokracija Habsburgovaca, podupirana sredovječnom feudalnom aristokracijom njemačkom i mađarskom. Onako kako je rečeno u političkoj deklaraciji od prosloga 20. jula, redigovanoj na konferenciji održanoj na Krfu, izme-ti kraljevske srpske vlade i Jugoslovenskoga odbora, mi želimo da bu-f^_njedinjeni u jednu demokratsku i ustavnu državu sa Srbijom i

dine SAnnosi se na ob'avu rata SAD Austro-Ugarskoj 7. decembra 1917. go-
• sad su, inače, u rat stupile 1. aprila 1917. objavom rata Nemačkoj.

Crnom Gorom, koje su napučene narodom iste rase, istoga jezika, istih osjećaja, istih moralnih i ekonomskih interesa.

Ujedinjena država Srba, Hrvata i Slovenaca brojit će 12 milijuna duša i bit će dovoljno jaka, da spriječi sve buduće navale njemačkoga imperijalizma na Balkanu, s kojim je Austro-Ugarska povezala svoju sudbinu i protiv kojega je kao protiv najveće opasnosti po mir i ljudsku slobodu ušla Amerika u rat svojom vlastitom inicijativom i bez ikakvog ličnog interesa.

Amerika može da bude uvjerena, da će naš narod, koji se nalazi pod austro-ugarskim jarmom, primiti na svom zemljištu američke čete kao svoje braniče i osloboditelje.

Dubokim ganućem, gospodine predsjedniče, mi Vam zahvaljujemo u ime našega naroda za sve ono, što ste u vašoj poruci izrekli o oslobođenju potlačenih naroda Austro-Ugarske, a koje se može ostvariti jedino onda, ako ovi narodi, a među njima i naš, budu ocijepljeni od autokratske države. Za ovo se oslobođenje bori herojska srpska vojska, a s njome sve divizije jugoslovenskih dobrovoljaca. Mi smo srećni i ponosni, da će odsada naše čete polaziti u boj u potpunom bratstvu, rame uz rame, sa sjajnim četama zvjezdanoga barjaka, a za slobodu naroda, malih kao i velikih, i za buduće dobro čitavoga čovječanstva.

Za Jugoslovenski odbor
predsjednik Dr. Ante Trumbić.

F. šišić. *Dokumenti*, 106.

KOMITET SRPSKE SOCIJALDEMOKRATSKE PARTIJE U
FRANCUSKOJ — KONFERENCIJI LABURISTIČKE PARTIJE U
NOTINGEMU

Pariz, 24. januara 1918.

. . . Kao socijalistički predstavnici naših okupiranih i porobljenih zemalja od strane Austro-Ugarske mi zahtevamo za naš narod puno pravo kao što ga imaju drugi. Mi protestujemo protiv svakog koji hoće da ostavi jugoslovenski narod u austrougarskom ropstvu. Više od 30.000 streljanih, obešenih, mrtvih u austro-ugarskim zatvorima samo za vreme rata, izjave jugoslovenskih poslanika u austrijskom parlamentu, rezolucije svih građanskih i socijalističkih partija daju dosta dokaza za volju našeg naroda da bude slobodan i nezavisan.

Mi verujemo da engleska radnička klasa neće potpisati ropstvo naše nacije i da međusaveznički socijalizam neće izdati socijalističke principe.

Janković—Krizman, *Građa*, 53.

JUGOSLOVENSKI ODBOR SOVJETSKOJ MIROVNOJ DELEGACIJI U
BREST-LITOVSKU

London, februara 1918.

Porićemo austro-ugarskoj delegaciji pravo, da zastupa jugoslovenske zemlje, u kojima žive Srbi, Hrvati i Slovenci, na pregovorima o miru. Grof Czernin i njegovi mandanti nijesu nego nasilnici, koji tlače jugoslovenski narod. U austro-ugarskoj delegaciji nema predstavnika Jugoslovena i Ceha, ma da su to njihovi predstavnici u bečkom Parlamentu izrijekom zahtijevali. Ta delegacija ne predstavlja potlačene narode

Austro-Ugarske, nego samo despotske vlade Beča i Pešte. Ustav austro-ugarski, na koji se pozivlje grof Czernin, nije nego fikcija i prevara . . .

Za Jugoslovenski odbor
Dr Ante Trumbić
predsednik⁴

A. Mandić, *Fragmenti*, 246.
F. šišić, *Dokumenti*, 124—125.

MEMORANDUM AMERIČKIH CRNOGORACA PREDSEDNIKU VILSONU

Maja—avgusta 1918.

... U svrhu ostvarenja naših narodnih aspiracija, prvo kabinet g. Andrije Radovića, a zatim g. Mila Matanovića podnijeli su Kruni tečajem 1916. i 1917. godine dovoljno obrazložene predloge o nužnom jedinstvu Crne Gore sa Srbijom i ostalim našim pokrajinama na Slovenskom Jugu, naglasivši joj, da bi inače naša uža otadžbina u najskorije vrijeme presuđena bila na političku, moralnu i ekonomsku smrt, gto i svi mi znamo i uviđamo. No, nažalost, Kruna je oba dva tak-0 važna i rodoljubiva predloga odbila, stojeći i dalje na stanovištu separatizma Crne Gore. Takvo držanje i poslije izvršene kapitulacije jedan je od najvećih ataka na naša narodna prava, na našu zdravu nacionalnu svijest i savjest.

Na osnovu svega izloženoga, a koristeći se proklamovanim principom od strane naših moćnih Saveznika: „Sloboda i samoopredjeljenje naroda“, najenergičnije zahtijevamo bezuslovno ujedinjenje Crne Gore sa Srbijom i ostalim srpskim, hrvatskim i slovenačkim pokrajinama, u jednu nerazdjeljivu demokratsku državu, gotovi na sve žrtve uz našu vitešku braću i saveznike za ostvarenje te ideje.

Pravim predstavnikom težnja i želja srpskoga naroda iz Crne Gore priznajemo „Crnogorski odbor za narodno ujedinjenje u Parizu“, čiji smo program primili za svoj, tim prije što je isti potpisao Krfsku Deklaraciju, koju najoduševljenije pozdravljamo kao izraz vrhovne težnje svih Srba, Hrvata i Slovenaca . . .

Crnogorski odbor za narodno ujedinjenje.

New-York, 15. (28.) maja 1918.

F. šišić, *Dokumenti*, 136—137.

DEKLARACIJA SRPSKE VLADE

Krf, 30/17. marta 1918-

Gospodo Narodni Poslanici,

Od našeg poslednjeg sastanka, pa do danas, desili su s^o mn^o S događaji, koji su znatno izmenili opštu vojno-političku situacij¹¹-

• „⁴ Pobjeda oktobarske revolucije u Rusiji i poznati sovjetski dekn¹ oa o. novembra 1917. izazvali su ubrzo talas antiratnih demonstracija ^j. da atr zaraćenim zemljama. 27. novembra sovjetska vlada pozvala je sve ^ljenje na H06 mir bez aneksija, ratne odštete i priznaju pravo na samoopl ine sⁱe laroda. Antanta nije prihvatila poziv ali su se na njega odazvale Ceni ku p[^]. stioTi SU zaP^očele pregovore sa Rusijom 3. decembra 1917. u Brest-Litobra 1917. Ov Ut .e sP^orazum^o obustavljanju neprijateljstva počev od 7. decen[ju svo]c o u Pnluku iskoristio je Jugoslovenski odbor za međunarodnu afirma; ganizacije i za jugoslovensku propagandu. ŠL

Jedan od naših najjačih Saveznika povukao se s bojnog polja, dok drugi, tako isto jak, Saveznik, prišao u pomoć, i ako još ne celokupnom svojom snagom.

Ta dva krupna događaja, pored mnogih drugih sitnih, izmenila su u mnogom situaciju, koja je postala pre godinu i nešto više dana, kada je Nemačka predlagala zaključenje „časnog mira za obe ratujuće strane“. Nemačka je još tada bila stekla uverenje da ne može pobediti svoje neprijatelje oružanom snagom, već da će joj biti potrebno pribеći i drugim sredstvima, kojima se i ranije služila, samo u mnogo manjoj meri.

... Ali, velika i slobodna Amerika nije čekala na taj događaj, pa da se reši ući u rat protiv Nemačke, koja iznad principa prava i pravice stavlja princip grube sile. . . . One su zbog toga stupile svom svojom snagom u odbranu civilizacije, u odbranu slobode i narodnog samoopredeljenja i na taj način popunile su unekoliko onaj nedostatak vojne snage, koji je došao kao posledica ruskog rastrojstva i povlačenja s bojnog polja.

... Srpski Narod, koji je podneo najveće žrtve i koji je dao sjajne dokaze svoje savezničke vernosti i lojalnosti, može biti uveren, da će posle pobede njegove žrtve biti i nagrađene; da će njegove težnje i njegovi ideali biti ostvareni, ako samo i dalje bude davao dokaze svojih građanskih i vojničkih vrlina i ako se bude čuvao intriga, koje bi bile upućene na rastrojavanje njegove jednodušnosti i sloge u odbrani interesa troimenog srpskog naroda.

Pada svima u oči, da je u poslednje vreme Austro-Ugarska naročito pojačala svoje intrige i svoje klevete protivu Srpskog Naroda. Ona je na ime, počela širiti na zapadu Evrope lažne vesti o tome, kako Srbija pokušava, da tajnim putem dođe do pregovora o separatnom miru sa Austro-Ugarskom.

... Mi ne tražimo tuđe zemlje; mi tražimo samo ono što je naše; tražimo da se ukine ropstvo narodnosti, kao što je ukinuto ropstvo ličnosti. Mi tražimo jednakost velikih i malih naroda, slobodu i bratstvo svih narodnosti; tražimo pravi i trajni mir za sve narode; tražimo ono što mora doći docnije, posle ponovnog krvoprolića, ako ne dođe sad; jer mi tražimo ono što je skopčano sa razvitkom kulture i čovečanstva; tražimo slobodu i ujedinjenu Jugoslaviju; povraćaj Alzasa i Lorena Francuskoj, vaspostavljanje nezavisne Belgije, vaspostavljanje ujedinjene Češke i ujedinjene Poljske Kraljevine, koje su intrige i germanska sila razrušile; tražimo prisajedinjenje Talijana Italiji, Rumuna Rumuniji i Grka Grčkoj, što sve daje najveće i najčvršće garancije za buduću pravedni i stalni međunarodni mir i za napredak svetske civilizacije.

To su ciljevi rata naših Saveznika i nas. Oni su osnovani na slobodi i jednakosti velikih i malih naroda, na pravdi i na principu narodnog samoopredeljenja. Ti su ciljevi humani, uzvišeni i pravedni, i u njima se oličava život i razvitak celokupne kulture; oni sadrže u sebi one uzvišene ideale, koji potiču iz duše i osećanja moralnosti i pojedina i naroda i koji moraju pobediti grubu silu izvesnih zastarelih država, kao što su prošloga veka pobedili grubu silu ličnosti.

Neka je, dakle, slava i hvala svima onima narodima, koji se bore za slobodu i pravo narodnog samoopredeljenja, za pravedni trajni međunarodni mir!

Janković—Krizman, *Grada*, 148—151.

Krf, 15/2 aprila 1918.

Saznajemo da se vode pregovori između naših saveznika da li treba priznati da su narodnosti u Austro-Ugarskoj nezavisne i slobodne ili ne. Po našem shvatanju i poznavanju stvari u Austro-Ugarskoj držimo da će to priznanje i program ojačati očevidnost narodnosti i pomoći struju u Austro-Ugarskoj koja radi na tome da narodi dobiju pravo sa-moopredeljenja. To će pomoći rastrojstvu vojničke Austro-Ugarske. Zato treba potpomagati taj predlog da se što pre ostvari.

Janković—Krizman, *Grada*, 175—176.

N. PAŠIĆ — J. JOVANOVIĆU

Krf, 11. jula/28, juna 1918.

Vašington javlja pod 26.(9. VII): „U vezi sa telegramom M> 646 o priznanju jugoslovenske organizacije kao što su saveznici učinili sa češkom i poljskom. Molim javite mi telegramom vaše mišljenje kao i da li ste preduzeli korak u smislu toga. Naš položaj treba regulisati kako ne bismo izostali iza Čeha i Poljaka". Tim povodom odgovorio sam poslaniku sledeće što i vama dostavljam kao uputstva: Srbiji treba priznati pravo zastupanja svih J.(ugo) Slovena t.j. Srbo-Hrvata i Slovenaca koje njoj priznaju naši saveznici u Evropi. Drugo je Češka i Poljska, one imaju svoga slobodnog narodnoga predstavnika koga treba, naši saveznici priznaju njihove organizacije kao predstavnike njihovih naroda. Srbija, zaštitnik i predstavnik Jugoslovena, koji žele da se oslobode i ujedine sa Srbijom. Zbog toga treba čuvati se koraka i reči koje bi išle na to kao da Srbije nema i kao da bi trebala tražiti neku organizaciju koja bi predstavljala Srbo-Hrvate i Slovence. Iz ranijih mojih telegrama N° 2367 i Ng 2539 mogli ste videti Vladino gledište i upravljati se u svome radu prema njemu." Molim potvrdite prijem ovoga telegrama.⁵

Janković—Krizman, *Grada*, 226.

DEKLARACIJA MAKEDONACA

Voden, krajem jula 1918.

U ime Makedonaca (Makedonskih Slovena) — kako onih u granicama Srbije, tako i onih van nje — dajemo sledeću deklaraciju:

- 1- — Niko ne osporava da su Makedonci (Makedonski Sloveni) jugoslovensko pleme, a to je i osećanje i mišljenje svih Makedonaca bez razlike.
- 2- — Kao Jugoslovensko pleme solidarni smo, sa svim težnjama jugoslovenskim i usvajamo Krfsku Deklaraciju od 1917. godine. Želimo i molimo da se Krfska Deklaracija dopuni u tome, da obuhvati celu Makedoniju i sve Makedonce.
 - Sledstvo usvajamo jedinstvo sa ostalim Jugoslovenima na osnovi demokratskog uređenja sa dinastijom Karađorđevića na čelu.
- 4- — Prema tome želimo, da i mi Makedonci imamo svoje predstavnike u Jugoslovenskom odboru, te preklinjemo odbor da proširi

Pašir⁵ — Jovanović Je bio Poslanik Kraljevine Srbije u Londonu. Uputstvo N. goslnf izražava stav Srbije oko problema priznanja jugoslovenskog odbora i Ju-ored¹² Austro-Ugarske za savezničku stranu silu Antante. Ovo pitanje biće F met spora između Odbora i N. Pašića sve do kraja rata.

svoj obim primajući i predstavnika Makedonaca van granice Srbije kao što su ušli u odbor i predstavnici ostalih Jugoslovenskih oblasti koje su van granica Srbije.⁶

Jovanović—Krizman, *Građa*, 238.

IZJAVA N. PAŠIĆA LISTU „MORNING POST”

London, 17. oktobra 1918.

Srpska će se vlada odlučno držati Krfske Deklaracije. Ona ne vodi, ne želi niti namerava voditi imperijalističku politiku, jer je demokratski srpski narod stavio sve na kocku, da se oslobodi od austrijskog imperijalizma. Srpski narod ne može da želi da zauzme dominantan položaj u budućem kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca.

... Krfska je deklaracija stoga dokaz, da Srbija i Srbijanci ne žele nikakvog dominantnog položaja u budućoj narodnoj zajednici, ako budemo tako sretni, da tu zajednicu ostvarimo ... Misao o jednoj federativnoj državi Srba, Hrvata i Slovenaca bila je tako isto zabačena u toku krfskih većanja, jer ne može biti pitanje, kako da se obeleže granice između ovih grupa jedne iste nacije, osim ako se to ne bi postiglo kakvim sistemom iseljavanja i doseljavanja, kojim bi se rastavili razni elementi, što su sada ispremešani na najzapleteniji način. Ali osim velikih tehničkih teškoća, da se odrede granice između Srba i Hrvata s jedne, a Hrvata i Slovenaca s druge strane, postojali bi još i drugi politički ziri, da se odbaci misao o federativnom sistemu i da se primi ideja o jednoj jedinstvenoj Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, koja bi — shodno Krfskoj deklaraciji — počivala na širokoj bazi lokalne autonomije (local selfgovernment).

... Ovim svečano izjavljujem, da Srbija smatra svojom nacionalnom dužnošću, da oslobodi Srbe, Hrvate i Slovence. Kad budu slobodni, biće im priznato pravo samoopredeljenja, t.j. pravo da slobodno izjave, da li žele da se pridruže Srbiji (?) na osnovu Krfske deklaracije ili žele da stvaraju male države kao u dalekoj prošlosti. Skladno onome, što prethodi, ne samo što ne želimo da vodimo imperijalističku politiku, nego mi ne ćemo čak ni to, da ma kojim načinom ograničimo pravo samoopredeljenja Hrvata i Slovenaca ili da ostanemo do kraja pri Krfskoj deklaraciji, ako bi to bilo protivno njihovoj želji. Izjava jugoslovenskog parlamentarnog kluba svedoči, da smo svi suglasni u našim željama i težnjama odnosno naše narodne budućnosti, a događaji će to potvrditi skoro na jedan još svečaniji način.

Janković—Krizman, *Građa*, 366—367.

⁶ Deklaracija je, navodno, nastala krajem jula 1918. u Vodenu, a njen autor bio je sanitetski pukovnik srpske vojske C. Đurđević, s kojim je u vezi bio i srpski propagandist za Makedoniju, profesor Risto Hadži-Tašković. Deklaracija je očigledno motivisana interesima i programom srpske vlade, koja je prema shvatanjima i politici njenog predsednika N. Pašića smatrala makedonsko pitanje, jednako kao i crnogorsko, unutrašnjim problemom Srbije. Međutim, tokom čitavog rata makedonsko pitanje se ispoljavalo kao složeniji problem. Bugarske pretenzije na Makedoniju bile su stalna opasnost. Srpska vlada uzvraćala je punim zalaganjem za očuvanje Makedonije u granicama Srbije, odnosno buduće jugoslovenske države, pri čemu nije uvek birala sredstva da ovaj cilj ostvari. Pored represivnih mera prema makedonskim nacionalnim borcima, preduzimane su i one propagandno političke, kakva je bila i odluka regenta Aleksandtra u decembru 1915. da se makedonsko stanovništvo izjednači u pravima sa Srbima u Srbiji.

PROGLAS CRNOGORSKOG KRALJA NIKOLE

Neji kod Pariza, 7/20. oktobra 1918.

JUGOSLOVENIMA

Braćo!

Kad sam doznao danas za muževski i pravedni odgovor velikoga Predsjednika Američkih Država našem vjekovnom neprijatelju Austriji; kad sam vidio proglašeno pravo slobode i ujedinjenja Jugoslovena, uzbudio sam se od radosti pred pravdom, učinjenom onima od našega plemena, koji su za to stradali i mučili se u Domovini i izvan nje. Kad sam, krajem jula 1914., objavio rat Austriji, rekao sam: „Tržem mač za ujedinjenje Jugoslovena“. Borih se do života i skrhana mača, pa ipak, evo, Bogu slava, vidjeh ostvarenje mojih zamisli, vidjeh Jugoslaviju jedru, oslobođenu. Zamišljam je već veliku, naprednu i prosvijećenu, kako se razvija u demokratskom duhu na udivljenje civilizacije i slobodnih ljudi. Evo me, braćo, danas kao vazda s vama i uz vas.

Jugoslavija ne može se zamisliti bez svih Slovenaca, Hrvata i Srba.

U našoj Crnoj Gori, dobro znate, od davnina žive najbolji Srbi i Jugosloveni. Njihova prošlost, njihove muke i njihove borbe poznate su cijelom svijetu kao i vama. Nema naroda koji je pretrpio toliko muka i jada u borbi za dragu slobodu.

Braćo sa najvećim zanosom, radošću i oduševljenjem danas svečano izjavljujem da želim — a uvjeren sam da istu želju ima i sav moj vjerni narod u Crnoj Gori — da i naša mila Crna Gora bude sastavan dio Jugoslavije, da časno uđe u jugoslovensku zajednicu, kao što je časno i do kraja za nju ratovala i stradala. Želim, da se složimo i bratski uredimo u jugoslovensku konfederaciju, u kojoj će svak sačuvati svoja prava, svoju vjeru, uredbe i običaje, i u kojoj niko neće smjeti nameštati prvijenstvo, već svi da budemo jednaki u čedrim njedrima majke Jugoslavije, te da svak bratski i složno radi na njenu napretku i veličini u društvu slobodnih i prosvijećenih naroda.

Raduj se, majko Jugoslavijo, ovome doživljenome danu i ti u njoj, Narode, oko ponositih naših gora Triglava, Velebita, Biokova i Lovćena gore, i one lijepe svete srpske Fruške Gore, Avale, Romanije i Velešal! I radujmo se vaskrsu nezavisnosti braće Ceho-Slovaka i mnogo napaćenih Poljaka! Zaželimo podizanje Rusije od strašnoga njenog pada, da se brzo osvijesti i ispravi, i da vidi nas, svoju mlađu braću, sjedini njenu i radosnu u stečenoj slobodi!

Pozdravimo skori povratak Alzasa i Lorena velikoj i blagorodnoj im Otadžbini! Slavna Italija ubrzo se zagrlila sa potlačenom djecom. Neka zlatna sloboda sijne svijema koji su za njom čeznuli.

Pozdrav svoj dragoj braći Jugoslovenima od strane dugonapaćenog, a danas najsrećnijeg i najradosnijeg Jugoslovenina — Kralja Crne Gore.

Živio predsjednik Vilson!

Živjeli Saveznici!

NIKOLA s.r.

Predsjednik Ministarskog Savjeta,
Ministar Spoljnih Poslova

Ministar Unutrašnjih Poslova,
zastupnik Ministra Vojnog
Niko Hajduković s.r.

Evgenije Popović s.r. Ministar
Ministar finansija i Građevina

Ministar Prosvjete i Crkvenih Poslova,
Zastupnik Ministra Pravde

M. Vujović s.r.

D-r Pero Đ. Šoć s.r.